

УДК 378.017:174

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-6\(6\)-194-205](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-6(6)-194-205)

Рябенко Михайло Іванович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, вул. Дворянська, 2, м. Одеса, 65000, тел.: (095) 167-98-78, <https://orcid.org/0000-0001-7105-6683>

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЦЕНТР ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена закладам вищої освіти як невід'ємного інституту суспільства та одного з основних осередків формування академічної доброчесності. Зокрема, висвітлено бачення основної місії університетів в розрізі часу, призначенні університетів як охоронців культурної спадщини та вплив університетів на розвиток суспільства та держави.

Наголошено на масовості вищої освіти в Україні та наведені данні статистики щодо кількості закладів вищої освіти в Україні та чисельність осіб, що в них навчаються. Висвітлено основні складності з якими вимушені стикатися в своїй діяльності сучасні заклади вищої освіти України. Наголошено на проблемі недовіри до університетів, зокрема надано данні соціологічного опитування станом на вересень 2022 року щодо довіри до університетів серед населення України. Також підкреслено що переважна більшість працівників закладів освіти та науки є особами, які здобули свою освіту в закладах вищої освіти.

Надано визначення академічній доброчесності як одного з основних складових академічної культури. Також надано визначення поняття «центр» та на прикладі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова продемонстровані можливості стати необхідним місцем задля зосередження діяльності щодо формування стандартів академічної доброчесності. Визначено поняття формування академічної доброчесності в закладах вищої освіти.

Зроблено акцент на питаннях щодо якостей, які повинні бути сформовані в учасників освітнього процесу закладу вищої освіти задля забезпечення дотримання академічної доброчесності. Наголошено на складності процесу формування академічної доброчесності, необхідних вимогах та особливостях його організації. Виявлені основні суб'єкти від яких залежить ефективний процес формування академічної

доброчесності в закладі вищої освіти. Зокрема, проаналізована роль, повноваження та можливості Міністерства освіти і науки України, керівника закладу вищої освіти, науково-педагогічних працівників в цьому процесі.

У ході дослідження було наголошено на важливості та необхідності присутності у відповідальних суб'єктів волі при досягненні мети формуванні академічної доброчесності в закладі вищої освіти та окреслені подальші дослідження щодо проблеми формування академічної доброчесності в закладах вищої освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, формування, центр, воля, вплив, суб'єкт.

Ryabenko Mykhailo Ivanovich Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy of I. I. Mechnikov Odesa National University, Dvoryanska St., 2, Odesa, 65000, tel.: (095) 167-98-78, <https://orcid.org/0000-0001-7105-6683>

AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION AS A CENTER FOR THE FORMATION OF ACADEMIC CHARITY

Abstract. The article is devoted to institutions of higher education as an integral institution of society and one of the main center of formation of academic integrity. In particular, the vision of the main mission of universities in terms of time is highlighted, the appointment of universities as guardians of cultural heritage and the influence of universities on the development of society and the state.

The mass of higher education in Ukraine is emphasized and statistical data on the number of higher education institutions in Ukraine and the number of people studying in them are given. The main difficulties with which modern institutions of higher education of Ukraine have to face in their activities are highlighted. The problem of distrust in universities is emphasized, in particular, the data of a sociological survey as of September 2022 regarding trust in universities among the population of Ukraine is provided. It is also emphasized that the vast majority of employees of educational and scientific institutions are persons who received their education in institutions of higher education.

The definition of academic integrity as one of the main components of academic culture is given. The definition of the concept of "center" is also given, and using the example of the Odesa I. I. Mechnikov National University, the possibility of becoming a necessary place for the

concentration of activities related to the formation of standards of academic integrity is demonstrated. The concept of formation of academic integrity in institutions of higher education is defined.

Emphasis is placed on the needs arising as a result of the qualities that must be formalized in the participants of the educational process of the institution of higher education in order to ensure compliance with academic integrity. The complexity of the process of formation of academic integrity, the necessary requirements and peculiarities of its organization are emphasized. The main subjects on which the effective process of forming academic integrity in a higher education institution depends are identified. In particular, the role, powers and capabilities of the Ministry of Education and Science of Ukraine, the head of a higher education institution, scientific and pedagogical workers in this process are analyzed.

In the course of the study, the importance and necessity of the presence of responsible subjects of will in achieving the goal of formation of academic integrity in the institution of higher education was emphasized, and further research on the problem of formation of academic integrity in institutions of higher education was outlined.

Keywords: institution of higher education, formation, center, will, influence, subject.

Постановка проблеми. Як провідний освітній, культурний та науковий центр заклад вищої освіти завжди відігравав особливу роль в розвитку суспільства та держави. Так, сучасне законодавство України одне з основних завдань для закладу вищої освіти передбачає збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, відповідальності тощо [11]. На жаль, але під впливом багатьох факторів, на наш погляд, більшість закладів вищої освіти України, не справляються з поставленими завданнями та не виконують історичну місію на яку їх призначили. Зокрема, для деяких учасників освітнього процесу закладів вищої освіти академічна доброчесність не стала одним з основних принципів їх ефективної діяльності. Тому, на наш погляд, всі суб'єкти освітнього процесу потребують усвідомлення необхідності руйнування недоброчесних норм поведінки та створення достатніх передумов для того, щоб заклад вищої освіти став основним центром формування академічної доброчесності системи освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема дотримання академічної доброчесності в закладах вищої освіти є проблемою всього міжнародного співтовариства. Зокрема, дослідженнями проблемою академічної доброчесності займалося багато закордонних дослідників: Д. Вілсон, Н. Кіохей, Е. Кіс, С. Коул, Д. Макдафф, Д. МакКей, Г. Повелла, І. Смит, Б. Уитли, Т. Фолтинек, Л. Хінман, К. Шпигель та інші. Проблеми порушень та формування стандартів академічної доброчесності в закладах освіти привертає увагу дослідників багатьох галузей знань: філологів, філософів, соціологів, правознавців, психологів, педагогів тощо. Серед вітчизняних дослідників вважаємо слід наголосити на таких вчених як В. Андрущенко, П. Артемов, А. Артюхов, К. Афанасьєв, В. Бакіров, О. Габович, О. Гужва, С. Дикань, М. Дойчик, І. Єгорченко, В. Кузнєцов, А. Мельниченко, Н. Миронець, Н. Семенова, М. Серебряков, Л. Сокурянською, А. Слива, Н. Стукало, В. Троцька, Т. Фолтинек, Л. Хінман, Г. Хоружий, Н. Шліхта, І. Шліхта та багатьма іншими. В той же час актуальними питаннями залишаються проблеми формування академічної доброчесності в Україні та роль закладів вищої освіти в цих процесах.

Мета статті полягає в описанні можливостей закладу вищої освіти як одного з основних центрів формування академічної доброчесності

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх дев'яти століть заклади вищої освіти стали одними з основних суб'єктів пізнання навколишнього світу, поширення знань та наукових цінностей, охоронцем культурної спадщини та передачі традиції майбутнім поколінням. Зокрема, заклади вищої освіти розвивались разом з поступом європейської культури, вбираючи її цінності та принципи. З іншого боку, самі заклади вищої освіти зробили величезний внесок у розвиток культури, освіти і духовності, стали генераторами нових знань центрами критичної думки, інновацій тощо [1, с.11].

Так, заклади вищої освіти зайняли провідне місце в історії та створюють суттєвий вплив на культурний, науково-технічний та соціально-економічний розвиток суспільства. Розбудовуючи універсальну академічну спільноту, що пропагує ідеали та цінності, які закорінені в духовність, університетам вдавалося впродовж цього періоду виробляти, так званій, внутрішній імунітет щодо впливу будь-яких зовнішніх змін, незалежно від їхньої сили та масштабу [2, с.11].

Яку ж місію та роль виконують ЗВО в сучасних умовах розвитку суспільства та держави? На сьогодні, за даними державної служби

статистики України, в нашій країні функціонують шістьсот дев'ятнадцять закладів вищої освіти, серед яких двісті вісімдесят один університет, академія, інститут (III-IV рівнів акредитації) та триста тридцять вісім училищ, технікумів, коледжів (I-II рівнів акредитації). Відповідно в закладах III-IV рівнів акредитації навчаються один мільйон двісті шістьдесят шість тисяч здобувачів вищої освіти та сто сімдесят три тисячі в закладах I-II рівнів акредитації. Також в аспірантури навчаються більше двадцяти п'яти тисяч здобувачів. До докторантури зараховано відповідно тисяча сто тринадцять докторантів. Щороку заклади вищої освіти випускають близько чотирьохсот тисяч осіб вищої кваліфікації для різних сфер господарської діяльності [3].

Тобто, здобуття вищої освіти набуло масового характеру. Відповідно заклади вищої освіти України мають великий вплив на забезпечення потреби країни у кваліфікованих фахівцях та є суттєвим чинником потенційного прогресу та розвитку держави та суспільства. Також треба констатувати, що сьогодні суспільство швидко змінюється. Відповідно освіта і наука України проходять період адаптації до існування в нових для них ринкових умовах. Переважна більшість ЗВО вимушені в своїй діяльності здебільшого керуватися законами економіки та розвиватися з поглядом лише на кон'юнктуру ринку та орієнтуватися на фінансові можливості та ресурси. В умовах конкурентного середовища існує перспектива перетворення ЗВО на установу, яка зацікавлена більше в прибутках задля виживання ніж реалізації основної місії - збереження культурної спадщини, передавання освітніх та наукових цінностей та розвитку особистості як духовної істоти.

Зокрема, за даними соціологічного опитування, що проводилося в вересні 2022 року Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова університетам повністю довіряють лише 10,8% респондентів, певною мірою довіряють 51,6%, не дуже довіряють 29,2% опитаних та 7,8% вказали що зовсім не довіряють університетам [9]. Як бачимо за результатами на даний час край актуальним залишається проблема забезпечення довіри до закладів вищої освіти. Довіра, як правило ґрунтується на переконанні в чесності, сумлінності та правильності дій і є необхідним компонентом у взаєминах між учасниками освітнього процесу.

Також треба зауважити на тому, що переважна більшість працівників закладів освіти та науки (дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних, вищих, наукових установ тощо) є

випускниками саме закладів вищої освіти. Відповідно недостатня увага щодо формування академічної доброчесності саме в закладах вищої освіти загрожує розквіту правопорушень, корупції та тотальному порушенню стандартів академічної доброчесності в усіх галузях освіти та науки. Тому, на наш погляд, сучасний заклад вищої освіти незважаючи на всі складнощі та обставини не повинен відмовлятися від свого історичного призначення та зобов'язаний стати впливовим осередком академічної культури та центром формування академічної доброчесності всієї системи освіти України.

Так, на думку Г. Хоружого, основними елементами академічної культури є знання та переконання, якими керуються члени академічної спільноти в своїй повсякденній діяльності і які визначають їх духовне становище. Академічна культура включає норми і цінності, відхилення від яких негативно впливає на ефективність діяльності колективу вищого навчального закладу, оскільки послаблює орієнтацію науково-педагогічних працівників, студентів та аспірантів на розвиток, досягнення кращих результатів у викладанні, навчанні та науково-дослідній роботі. Ці принципи разом з розумінням соціальної місії університету є водночас передумовою успішної роботи вищого навчального закладу, в якій кожен робітник працює для блага усього закладу [13, с.39]. Одним з основних складових академічної культури, на наш погляд є академічна доброчесність, яка за Законом України "Про освіту" в свою чергу представляє собою сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [11].

Так, беручи за приклад ОНУ імені І. І. Мечникова, можна зазначити, що його діяльність почалася з 1865 року та на сьогодні він є провідним центром наукових досліджень півдня України. Відповідно до структури університету входить одна з найстаріших наукових бібліотек України, яка заснована в 1817 році. До складу університету також належать науково-дослідний інститут «Астрономічна обсерваторія», «Ботанічний сад», п'ять унікальних в своєму роді музеїв: «Палеонтологічний музей», «Зоологічний музей», «Петрографо-мінералогічний музей» тощо. З університетом пов'язані такі видатні вчені як І. І. Мечников, математик Олександр Ляпунов, фізик Федір Шведов, фізіолог Іван Сеченов, офтальмолог Володимир Філатов, історик Федір Успенський, славіст Віктор Григорович, психолог Сергій Рубінштейн, мікробіолог, епідеміолог Данило Заболотний, хімік-органік

Олексій Богатський та багато інших. Нині в університеті працюють 20 академіків і членів-кореспондентів державних та галузевих академій, 18 заслужених діячів науки, освіти, культури, 12 лауреатів державних премій та інших премій державного рівня, майже 120 докторів наук, професорів, понад 600 кандидатів наук, доцентів. На сьогодні Університет здійснює підготовку біля десяти тисяч фахівців на підставі відповідної ліцензії за 20 напрямками та більш ніж 40 спеціальностями [4].

Центр визначається як місце зосередження якої-небудь діяльності, керівництво чимось; осередок [6, с.728]. Для того, щоб ЗВО був центром формування академічної доброчесності, на наш погляд є всі передумови. Так за прикладом ОНУ імені І. І. Мечникова можна дійти висновків, що Університет має всі можливості та умови стати необхідним місцем задля зосередження діяльності щодо формування стандартів академічної доброчесності. Аналіз довідниково-енциклопедичної літератури визначає поняття "формування" як лат. *Formo* = утворюю, формую, тобто створення чого-небудь а також розвиток чого-небудь [7, с. 634]. Також формування можна визначити як процес становлення і розвитку у індивіда психічних властивостей, які є умовами успішного виконання одного або декількох видів діяльності [12, с.378]. Під формування академічної доброчесності в ЗВО в нашому дослідженні ми розуміємо процес становлення та розвитку учасника освітнього процесу під впливом певних умов та факторів з метою успішного досягнення достатнього рівня виконання в освітньому процесі принципів та правил встановлених закладом вищої освіти. Важливим вважаємо також питання щодо якостей, які повинні бути сформовані в учасників освітнього процесу ЗВО задля забезпечення дотримання академічної доброчесності. На наш погляд це перш за все чесність, повага до інших учасників, справедливість, порядність, відповідальність, гідність, честь, працелюбність, емоційна врівноваженість, об'єктивність, самокритичність, терпіння тощо.

Треба зазначити, що формування особистості взагалі та академічної доброчесності в учасників освітнього процесу зокрема є складним процесом, який потребує спеціально організованого та керованого впливу а також систематичного зусилля а також координації всіх зацікавлених суб'єктів з усіма наявними ресурсами для її реалізації. Одним з таких суб'єктів, який приймає участь реалізації державної політики, та розробляє стратегію розвитку закладів вищої освіти, зокрема формуванні академічної доброчесності повинно стати Міністерство освіти і науки України. Наприклад, як засновник багатьох закладів вищої освіти перед призначенням керівника ЗВО міністерство

освіти і науки України повинно прописати чітку вимогу щодо безпосередньої відповідальності особи, яка претендує на цю посаду за допущення систематичне порушення закладом стандартів академічної доброчесності.

Якими ж ресурсами та можливостями щодо формування академічної доброчесності володіє безпосередньо заклад вищої освіти? Для того, щоб бути та залишатись осередком формування будь-чого, зокрема доброчесності, на наш погляд потрібне якісне керівництво. Ще К. Ушинський стверджував, що дисципліну треба вимагати від колективу. Не можна розраховувати, що дисципліна прийде сама завдяки зовнішнім заходам, прийомам або окремим розмовам. Ні, перед колективом завдання дисципліни, мету дисципліни треба ставити прямо, ясно і певно [5].

Для сучасного керівника закладу вищої освіти, який безпосередньо відповідальний за дотриманням всіма учасниками освітнього процесу стандартів академічної доброчесності існують різні здатності та можливості до її формування. Зокрема, У відповідності до Закону України "Про вищу освіту" керівник має всі юридичні повноваження щодо забезпечення умов для протидії та попередження порушенням стандартів академічної доброчесності.: призначає на посаду та звільняє з посади працівників; видає накази і розпорядження, дає обов'язкові для виконання всіма учасниками освітнього процесу і структурними підрозділами закладу вищої освіти доручення; визначає функціональні обов'язки працівників; відраховує з закладу вищої освіти та поновлює на навчання; забезпечує створення умов для здійснення дієвого та відкритого громадського контролю за діяльністю закладу вищої освіти; забезпечує організацію та здійснення контролю за виконанням навчальних планів і програм навчальних дисциплін; контролює дотримання всіма підрозділами штатно-фінансової дисципліни; здійснює контроль за якістю роботи педагогічних, науково-педагогічних, наукових та інших працівників тощо [11]. Так, дійсно як зазначає в своїх експериментальних дослідженнях Д. Аріелі: "Щоб поводитись правильно багато людей потребують контролю" [1, с.13]. Контроль - це та професійна послуга, який керівник повинен надавати своїм співробітникам [8].

Так завдяки посадовим компетенціям керівник має можливості, зокрема бути причетним до призначення на відповідальні посади щодо формування стратегії формування академічної доброчесності та контролювати діяльність інших керівників (проректорів, деканів, директорів, завідувачів кафедрами тощо), науково-педагогічних

працівників (викладачів, доцентів, професорів тощо). Має повноваження видавати накази та розпорядження, які чітко регламентують діяльність кожного учасника освітнього процесу. До компетенцій керівника закладу також належить за порушення правил притягати до різних видів відповідальності, зокрема у вигляді догани, зменшення перспектив займати певні посади, звільнення тощо. Як зазначає Л. Орбан-Лембрик керівник - не лише функція, а й відповідний тип мислення, культура поведінки і взаємодія, а часто - і стиль життя. У його компетенції - стратегічне планування, розроблення моделі майбутнього, розстановка і спрямування сил на досягнення цілей, аналіз і оцінювання результатів, формування і розвиток людського капіталу [8, с.155].

Керівник ЗВО також має всі важелі здійснювати вплив на діяльність та поведінку як науково-педагогічних працівників так і на здобувачів освіти а також створювати умови для втілення соціально-психологічних та морально-матеріальні стимулів. Так для всіх зацікавлених суб'єктів формування академічної доброчесності, таких як органи студентського самоврядування, профспілкові організації, засоби масової інформації, громадські об'єднання тощо керівник може забезпечити прозорість всієї діяльності закладу вищої освіти та відкритість до будь-якої взаємодії. Н. Макіавеллі зазначав, що ефективний вплив на людей в управлінні передбачає знання причин їхніх вчинків, інтересів і прагнень, захопленя психологічних особливостей людської природи.

Одним з найважливіших посад, від яких залежить зокрема формування академічної доброчесності здобувачів освіти є науково-педагогічні працівники, які безпосередньою взаємодіють в освітньому процесі і на постійній основі можуть своїми діями та прикладом демонструвати стандарти доброчесності та вимагати дотримання певних етичних принципів та виконання правил закладу вищої освіти. Педагог – це людина, яка повинна передати поколінню всі цінні накопичення століть і не передати забобонів, вад і хвороб. Як наголошував Ромен Роллан: «Там де немає достойного морального образу, немає достойної людини» [5, с.134].

Важливо наголосити на тому, що керівники та науково-педагогічні працівники ЗВО і так наділений високим соціально-психологічним статусом та мають певну «моральну владу» та авторитет. Тому вкрай необхідною умовою, для успішної протидії правопорушенням, а також формування академічної доброчесності в закладах вищої освіти на наш погляд є воля керівництва та науково-

педагогічних працівників. Воля - властивість психіки, що виявляється в здатності людини здійснювати свідому організацію і регуляцію своєї діяльності та поведінки, спрямовану на подолання труднощів при досягненні мети [12, с. 71]. Відсутність волі керівництва та науково-педагогічних працівників щодо забезпечення доброчесності в освітньому процесі, на наш погляд, є серйозною перешкодою на шляху формування академічної доброчесності серед учасників освітнього процесу закладу вищої освіти.

Висновки. На ряду з низьким рівнем фінансування, незадовільним матеріально-технічним станом а також з падінням престижу наукової діяльності заклади вищої освіти України на сьогодні стали невід'ємним інститутом суспільства та основним джерелом становлення фахівця, формування в нього ціннісних орієнтацій, життєвих ідеалів, досвіду поведіння, зокрема в освітньому середовищі. Не викликає сумніву, що незважаючи на всі складні умови, які проходить наша країна, а також кожний громадянин, заклади вищої освіти повинні сьогодні не тільки транслювати набуті століттями знання, вміння та навички, а й бути активним учасником у розв'язанні найактуальніших проблем в суспільстві, зокрема в морально-духовних та культурних сферах. Як зазначав Людвіг Фейрбах: «Любов до науки – це любов до правди, тому чесність є головною чеснотою вченого» [12, с. 119]. Академічна доброчесність, на наш погляд є важливою передумовою забезпечення подальшого прогресу освіти і науки в Україні, запорукою її розвитку на благо суспільству та іміджу нашої країни. На наш погляд, важливим в подальшому є дослідження проблеми детермінації академічної недоброчесності а також вивчення досвіду роботи провідних закладів вищої освіти України та закордоння щодо формування в учасників освітнього процесу етичних принципів та дотримання правил закладів вищої освіти

Література:

1. Аріелі Д. Чесно про (не) чесність / пер. з англ. Д. Завалій. Львів: Видавництво Старого Лева. 2019. 288.
2. Бабалик Н, Зубрицька М., Рибчинська З. Ідея Університету: Антологія; за ред. М. Зубрицька. Львів: Літопис, 2002. 304 с.
3. Заклади вищої освіти. Державна служба статистики: веб-сайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 07.10.2022).
4. Історія університету. Одеський національний університете. Офіційний сайт. URL: <http://onu.edu.ua/uk/geninfo/history> .
5. Мудрість тисячоліть. Притчі та афоризми. Уклад. В. Л. Лапшина; пер. з рос. О. М. Уліщенко. Харків: Віват, 2019. 320.
6. Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. і словосполучень / Л.І. Шевченко, та інші; за ред. Л.І. Шевченко. Київ: АРІЙ, 2008. 672 с.

7. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укл. О. Сліпушко, В. Яременко. Київ: Аконт, 2008. Т. 3. 862 с.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : навч. посіб. 2-го вид., доп. Київ: Академвидав. 2010. 544 с.
9. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова: веб-сайт. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia> (дата звернення: 25.11. 2022).
10. Педагогіка: Хрестоматія / уклад. А.І. Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. Київ: Знання Прес. 2006. 700 с.
11. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 16.01.2020).
12. Психологія енциклопедія. Автор-упорядник О. М. Степанов. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
13. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти: монографія. Тернопіль: Навчальна книга, 2012. 320 с.

References:

1. Arieli, D. (2019). Chesno pro (ne) chesnist [Honest about (un)honesty]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
2. Babalyk N, Zubrytska M., Rybchynska Z. (2002). Ideia Universytetu: Antolohiia [The Idea of the University: An Anthology]. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
3. Zaklady vyshchoi osvity. Derzhavna sluzhba statystyky [Institutions of higher education. State Statistics Service] [ukrstat.gov.ua](http://onu.edu.ua/uk/geninfo/history). Retrieved from <http://onu.edu.ua/uk/geninfo/history> [in Ukrainian].
4. Istoriia universytetu. Odeskyi natsionalnyi universytete. [History of the university. Odessa National University] onu.edu.ua/uk/geninfo/history. Retrieved from <http://onu.edu.ua/uk/geninfo/history> .
5. Lapshyna V. L. (2019). Mudrist tysiacholit. Prytchi ta aforyzmy [The wisdom of Tisiacholit. Proverbs and aphorisms]. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
6. Shevchenko L.I. Novyi (2008). Slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 40 000 sl. i slovospoluchen [Dictionary of foreign words: about 40,000 words and phrases]. Kyiv: ARII [in Ukrainian].
7. Slipushko O., Yaremenko V. (2008). Novyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy [New explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Akonit [in Ukrainian].
8. Orban-Lembryk L. E. (2010). Psykholohiia upravlinnia [Management psychology]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
9. Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, polityko-ideolohichni oriantatsii hromadian Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii .Ukrainskyi tsentr ekonomichnykh ta politychnykh doslidzhen im. O. Razumkova [Citizens' assessment of the situation in the country, trust in social institutions, political and ideological orientations of Ukrainian citizens in the conditions of Russian aggression. Ukrainian Center for Economic and Political Research named after O. Razumkova] razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia> [in Ukrainian].

10. Kuzminskyi A.I., Omelianenko V.L. (2006). Pedagogika: Khrestomatiia [Pedagogy: Textbook]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
11. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy [The Law of Ukraine About higher education]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
12. Stepanov O. M. (2006). Psykholohiia entsyklopediia [Psychology encyclopedia]. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
13. Khoruzhyi H. F. (2012). Akademichna kultura: tsinnosti ta pryntsypy vyshchoi osvity [Academic culture: values and principles of higher education]. Ternopil: Navchalna knyha [in Ukrainian].